

CZU: 94:339.5(478+438)"18"

COMPONENTA CONFLICTUALĂ A RAPORTURILOR ECONOMICE DINTRE ȚARA MOLDOVEI ȘI POLONIA (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XVIII)

Valentin ARAPU

Universitatea de Stat din Moldova

Problema privind componenta conflictuală a raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Polonia în a doua jumătate a secolului XVIII include litigiile comerciale, conflictele de la frontieră, condiționate de tendințele ambelor părți de a controla punctele nemijlocite de trecere, implicat podurile și punctele vamale. Promovarea politicilor protecționiste prin prohibirea unor produse și mărfuri ducea la tensionarea relațiilor moldo-polone.

Cuvinte-cheie: Țara Moldovei, Polonia, raporturi economice, litigii comerciale, prohibiție.

THE CONFLICT COMPONENT OF THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN PRINCIPALITY OF MOLDAVIA AND POLAND (THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY)

The problem of the conflict structure in economic relations between Moldavia and Poland in the second half of the eighteenth century includes commercial disputes, border conflicts, caused by their tendencies on both parties to control the direct crossing points, bridges and customs. The promoting of protectionist policies by banning products and goods led to worsening Moldovan-Polish relations.

Keywords: Principality of Moldavia, Poland, economic relations, trade conflicts, ban.

Formularea problemei

Raporturile economice dintre Țara Moldovei și Polonia aveau un caracter tradițional, constituindu-se odată cu formarea Principatului Moldovei. În plan istoriografic, o perioadă îndelungată a persistat viziunea conform căreia raporturile economice moldo-polone, influențate de conjunctura politică internațională, s-au dezvoltat favorabil, având un impact benefic asupra economiei ambelor state. În acest context, Nicolae Iorga, referindu-se nemijlocit la cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, afirma că „aristocrația poloneză s-a debarasat de vechile aspirații de cucerire a Țărilor Românești, au fost date trecutului și vechile relații de vasalitate”, iar „regatul, care vedea primejdia înaintea ochilor, care se îndrepta spre catastrofa împărțirii între cele trei mari puteri vecine, se găsește într-o situație care apropie politica lui de propria noastră politică, căci se știe că noi am pierdut Bucovina ca urmare a pierderii Galiției polone către Austria” [1, p.150-151]. Teodor Bălan accentua că menținerea legăturilor culturale dintre Moldova și Polonia și pericolul politic care amenința ambele state „a creat o apropiere sufletească între Români și Poloni”, elocvent în acest sens fiind faptul că în anul 1795 generalul polon Ioachim Denisko a lansat parola: „La Valahia”. Astfel, un număr mare de poloni s-au refugiat în spațiul românesc, în Moldova găsim și azi Ioachim Denisko, Ilinski, Rządkiwicz, Berezowski, generalii Rymkiewicz și Xaver Dabrowski [2, p.4]. Veniamin Ciobanu remarcă caracterul benefic al raporturilor economice dintre Țara Moldovei și Polonia „de-a lungul veacurilor”, la menținerea lor contribuind caracterul complementar al economiilor din ambele state [3, p.119].

Litigiile economice

Totodată, în cadrul schimburilor economice dintre Țara Moldovei și Republica Nobiliară au fost atestate multiple litigii comerciale, conflicte de frontieră, contradicții, urmate de tensionarea relațiilor bilaterale. Rivalitatea moldo-polonă pentru controlul nemijlocit al punctelor vamale, în special al podurilor, era cunoscută din timpuri mai vechi. Unul dintre cele mai elocvente exemple în acest sens este cazul podului de peste Nistru al lui Pașcanu. Litigiul devenise obiect de discuție între autoritățile de pe ambele maluri. Castelana de Cracovia a cerut formarea unei comisii care ar cerceta cazul. În cele din urmă, cadiul de Brăila a stabilit în iulie 1760 că podul aparținuse cu treizeci și patru de ani în urmă lui Iordachi, tatăl lui Pașcanu, apoi a fost luat de poloni care plăteau o taxă anumită proprietarului. Acesta, la rândul său, și-a revendicat drepturile asupra podului cu doi ani în urmă [4, p.357, 360].

Conflictele comerciale erau cauzate și de tendința ambelor părți de a controla circulația mărfurilor prin punctele nemijlocite de control și vămuire, prioritar fiind cele amplasate în preajma vadurilor de traversare a Nistrului [5, p.115-116]. În august 1763, în ținutul Hotinului polonezii au înființat noi vaduri de trecere

peste Nistru, deși existau deja vaduri de trecere a negustorilor de pe un mal pe altul. Mehmed efendi, cadiful Hotinului, cerea ca Poarta să emită un firman special pentru a respecta vechiul obicei în această privință, dar litigiul în cauză a continuat și în anul următor, iar negustorilor moldoveni li s-a interzis să treacă în Polonia prin vadurile nou-apărute [6, p.364; 7, p.198]. Domnul Țării Moldovei scria părții polone că va fi nevoit, din cauza acestui litigiu, să închidă toată frontiera până la Movilău. În rezultat, în urma unor consultări reciproce, s-a ajuns la înțelegerea de a forma o comisie mixtă, a cărei activitate a și dus la aplanarea conflictului [6, p.469].

Unele litigii au apărut pe fundalul exporturilor de vite în Polonia, activitate ce depindea direct de bunăvoința Porții care institua multiple bariere în acest sens. În pofida acestor interdicții de scurtă durată, domnii fanarioți au susținut exporturile, chiar și a unor produse prohibite de Poartă.

Îndeplinind o decizie a Porții, Constantin Racoviță a oprit în anul 1751 în țară „șaptesprezece cirezi de vite” („17 tratti di buovi”) ale unor negustori poloni, stârnind astfel nemulțumirea Republicii. Intervenția mareli general al coroanei Potocki și demersurile sale pe lângă vizir și ambasadorul Franței la Constantinopol au avut efectele dorite, deoarece către luna mai a aceluiași an interdicția a fost suspendată. Măsurile de stopare a exportului vitelor în Polonia au mai fost reluate în anii 1760, 1761, 1764 [8, p.2; 9, p.602; 35, p.351-353]. Intervenția Porții stârnea îngrijorarea oficialităților; astfel, agentul domnului Moldovei la Varșovia La Roche declara în 1761 că permanentizarea unor astfel de măsuri ar putea antrena ruina totală a comerțului moldovenesc [4, p.363].

În a doua jumătate a secolului XVIII la frontiera moldo-polonă au fost constatate documentar multiple conflicte cu impact negativ asupra schimburilor comerciale bilaterale. Majoritatea conflictelor apărute au fost cauzate de anarhia și abuzurile șleahței poloneze. Într-o scrisoare a Ioan Callimachi, datată cu 10 noiembrie 1760, se specifică faptul că abuzurile din partea polonă sunt frecvente „din cauza toleranței, lăcomiei și lipsei de măsură a comandanților” [4, p.362]. Domnul prezintă câteva cazuri când soldații și comandanții militari poloni au încălcat în mod flagrant liniștea de la frontieră.

În primul caz un moldovean din satul Labova, aflat în apropierea Nistrului, în față cu satul polon Popik, se întorcea de la Tighina unde fusese după cumpărături. Alegând calea cea mai scurtă, a trecut pe malul polon cu intenția de a traversa fluviul în dreptul satului Popik, unde a și fost rănit grav de către soldații poloni. Atacatorii aparțineau regimentului Geloboiski, staționat la Rașcov [4, p.363].

Un alt incident, ieșit din comun, a avut loc în împrejurimile satului Sesarna. Un localnic a întâlnit trei poloni din satul Gederin care încărcau o plută cu lemne tăiate ilicit pe malul moldovenesc. Cerându-le socoteală, moldoveanul a fost atacat, bătut cu bestialitate până la moarte. Ulterior s-a constatat că ucigașii aparțineau starostelui de „Ryminrea”. În același context, vornicul Ursachi a fost arestat în dreptul Sorociei și deținut de polonezi fără a lua în considerare protestele domnului Țării Moldovei. Ofițerii moldoveni adresau multiple demersuri domnului, în care remarcă faptul că oricine trece Nistrul este maltratată fără temeii.

În fine, domnul Țării Moldovei subliniază că aceste abuzuri sunt dăunătoare vieții supușilor de pe ambele maluri ale Nistrului și că partea polonă „va ști să ia măsurile convenite pentru a imprima o deplină libertate și siguranță comerțului de ambele părți” [4, p.362-363]. În rezultat, a fost instituită o comisie mixtă moldo-polonă care urma să soluționeze litigiile apărute la frontieră.

Domnul Ioan Callimachi a adresat un protest lui Francisc Potocki, palatin de Kiev, în legătură cu arestarea și pedepsirea unor moldoveni care au fost lipsiți în mod abuziv și de banii pe care îi aveau. În urma unor investigații suplimentare s-a constatat nevinovăția persoanelor arestate [4, p.361; 10, p.20-21]. După relatările abatelui Betanski, un emisar al domnului Moldovei s-a adresat cu un demers autorităților polone în care se comunica că un comandant de la frontieră a arestat doi negustori din Iași, fiind lipsiți de banii și mărfurile pe care le aveau. În cazul dat s-au făcut vinovați negustorii, deoarece exista o înțelegere nescrisă prin care trecerea printr-un anumit punct le permitea să ducă orice mărfuri în Polonia, dar nu aveau dreptul să aducă nimic în țară la întoarcere. Aceleași condiții erau puse și negustorilor din partea polonă [4, p.361-362]. Vigiolența exagerată a vameșilor poate fi explicată și de tendința de a contracara tranzacțiile de contrabandă, mult mai frecvente pe timp de iarnă când albiile multor râuri înghețau și reduceau din importanța punctelor nemijlocite de trecere.

Ocupația străină ducea după sine și la „desființarea hotarelor pentru o bucată de vreme” [11, p.102]. În ianuarie 1766, din considerente necunoscute, doi evrei împreună cu familiile lor au trecut din Polonia în Țara Moldovei, stabilindu-se în satul Putila. Datorită acțiunilor energice întreprinse de comisarul polon din Kutu, Michalowski, fugarii au fost reținuți și aruncați într-o închisoare din Polonia [12, p.218]. Trimișii poloni nu au reușit să aresteze și membrii familiilor celor doi evrei, suspectând autoritățile moldovenești de complicitate. Comisarul Michalowski a trimis oameni înarmați în ținutul Câmpulungului, luând ca ostatici doi țărani

frunțași. Conflictul de la frontieră luă proporții, domnul Țării Moldovei fiind nevoit să adreseze mai multe demersuri contelui Alexandrowicz, trimis extraordinar al Republicii pe lângă Poartă, și principelui August Czartoryski [10, p.218].

Litigiul horilcii

Unul dintre cele mai cunoscute conflicte comerciale moldo-polone din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea a fost așa-numitul „litigiu al horilcii”. Litigiul în cauză a reprezentat de fapt „un mic război comercial” axat în jurul importului de alcool, în special al horilcii poloneze în Țara Moldovei. Originile acestui litigiu sunt diverse, încadrându-se în dimensiuni economice, sociale, politice, diplomatice și morale.

Tradițional, horilca constituia unul dintre articolele cele mai profitabile de import în Țara Moldovei. Preistoria acestui litigiu comercial include mai multe părți componente, determinate în special de începuturile dezvoltării industriei alcoolului în Moldova medievală.

Industria alcoolului în Țara Moldovei a căpătat o dezvoltare mai amplă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Veniturile importante ale negustorilor străini, parvenite în urma comercializării horilcii în principat, i-au determinat pe negustorii și stăpânii de moșii autohtoni să acorde o atenție mai mare dezvoltării acestei ramuri industriale. Velnițele sau povernele erau atractive pentru mulți locuitori, deoarece prezentau întreprinderi care valorificau pe loc produsele agricole adunate de pe moșii [13, p.138].*

Primele velnițe producătoare de horilcă au fost înființate în Țara Moldovei de negustori din Austria în jurul anului 1756 [13, p.133-134]. În luna noiembrie a anului 1757 „alătura cu hotarul Târgului Sorociei pe din sus de târg, pe un părauț” erau atestate documentar „velnițele jidovești” [14, p.23-24]. Industria alcoolului era cunoscută în nordul Moldovei în anul 1775, fiind trecută în catastihul vămilor domnești. Pentru fabricarea horilcii erau utilizate grânele stricate, secara și hrișca [1, p.198-199]. În alte regiuni ale țării, primele velnițe au apărut sub influența polonă la mijlocul secolului al XVIII-lea și, respectiv, producția alcoolului se deosebea de produsele tradiționale a rachierilor și povarnagilor de la țară care utilizau în calitate de materie primă vinul [15, p.173-174]. De asemenea, din vremuri mai vechi în Moldova se produceau multiple băuturi alcoolice: miedul, braga, cidrul (vinul de miere), vinarsul (rachiul), țuica [16, p.213-231]. La fabricarea țuicii erau folosite mari cantități de fructe grație și faptului că pomicultura atinsese un grad înalt de dezvoltare [17, p.146]. Mai mult ca atât, în *Condica liuzilor* (1803) au fost înscrise 52 de sate care erau specializate totalmente sau numai parțial în pomicultură [18, p.143].

În mod tradițional horilca se importa din Polonia. În condica de porunci a lui Constantin Movrocordat din anii 1742-1743 era fixată decizia domniei de a percepe taxe de la negustorii cazaclii pentru toate orașele țării, cu excepția Iașului [19, p.246-247]. Pentru Iași taxele erau fixate aparte și constituiau „2 zloți de car sau de polobocul de horilcă și 2 ocale de horilcă de tot carul ce intra în oraș la vamă, 2 potronici” [19, p.449-450]. De rând cu importul oficial al horilcii prospera și contrabanda cu acest produs, evreii din Polonia făceau contrabandă cu rachiul (*holircă* sau *holercă*) la bălciurile de la hotar [20, p.140]. Un act domnesc de la 3 octombrie 1763 stabilea ca taxa vamală pentru fiecare cofă de horilcă, venită în țară, să fie de 90 de bani, iar timp de numai cinci luni și jumătate (în anii 1765-1766) prin vama de la Movilău au fost trecute 6.106 vedre de horilcă cu un venit net pentru domnie de 1221 groși și 26 de aspri [21, p.204].

Către anul 1776 în Moldova funcționau 151 de velnițe de producere a horilcii. În ținuturile Hârlău existau 24 de velnițe, în Iași – 20, în Suceava – 16, în Neamț – 14, în Vaslui – 2, în Dorohoi – 7, în Fălciul – 2 [22, p.159]. În 1785 numărul velnițelor de fabricat rachiul din cereale a ajuns la 800 [23, p.21]. Multe mănăstiri dispuneau de velnițe, cea de la mănăstirea Neamț aducea venituri însemnate [16, p.229]. Unele mănăstiri, cum ar fi Dragomirna și Secul, se bucurau de dreptul dat de domnie „de a merge și a-și lua venitul moșiei de

* Povernele sau velnițele erau așezate mai departe de casele de locuit de teama izbucnirii unor incendii. De asemenea, se aflau în apropierea unor surse de apă pentru a alimenta mai ușor „țevierul” cu apă rece. Povarna dispunea de un cuptor sau cotlon unde se așeza „căldarea”, numită și „cazan” sau „lembicul” („alambicul”) de aramă. Cazanul era compus din două părți: în partea inferioară se turna borhotul de prune (în alte cazuri se turna drojdia de vin, sau chir vinul când era foarte slab, tescovina, grânele etc.); din partea superioară, numită și capacul, poneau două sau trei țevi de aramă care treceau prin tocitoare („țevier” sau „durbacă”). Marginile capacului se lipeau de marginile cazanului cu mămăligă moale. Încălzirea cazanului ducea la transformarea alcoolului cuprins în materie primă în vapori care, trecând prin țevierul rece, se densau și curgeau prin „chicușurile” sau „picușurile” de lemn cu care se terminau și țevile de aramă. Alcoolul cel mai tare a primit denumirea de „chicuș” sau „frunte”, iar cel mai slab – „poslede” sau „poslete”. De obicei, cazanele erau confecționate în țară, prețul lor variind în dependență de capacitate. În alte cazuri, aceste vase erau aduse din Brașov. Aplicarea unei tehnologii mai avansate permitea transformarea rachiului obținut din drojdie de vin sau tescovină în „coniac” [16, p.229-230].

pe velnițe și crășme" [24, p.281]. În situația creată deseori apăreau litigii între mănăstiri și producătorii laici de băuturi alcoolice. La 15 ianuarie 1766 Grigore al III-lea Ghica a intervenit într-un astfel de caz, făcându-i dreptate egumenului Gherasim, de la mănăstirea Humor, care urma să-și vândă primul horilca și vinul în detrimentul locuitorilor din satele dimprejur [25, p.367]. Domnia percepea de la fiecare proprietar de velniță câte 4 lei noi de fiecare căldare plus taxele pe accizi și cele pentru realizarea produsului în târguri.

Activitatea velnițelor de producere a horilcii în scurt timp devine o afacere profitabilă pentru proprietari și domnie. Astfel, la 18 august 1780 Constantin-Vodă Moruzi emite un hrisov stolnicului Ioniță Bașotă, prin care-i permite să înființeze târg pe moșia sa de la Șoldănești, oamenilor ce se vor așeza pe moșie li se acordă dreptul de „a-și face case, dughene, crășme și velnițe”, iar de pe velnițe „nimica bezmăn să nu dea” [26, p.129-132]. Domnia era convinsă că veniturile ei de la taxele de comercializare a horilcii le vor depăși cu mult pe veniturile din chirie, adică bezmăn.

Creșterea rapidă a numărului velnițelor și, respectiv, a volumului de alcool fabricat a avut mai mult urmări negative pentru țară. Comercializarea de către țărani a cerealelor către velnițe i-a lipsit în scurt timp de grânele necesare pentru alimentație. Rețeaua deasă de crășme a dus la ruina economică a țăranilor și la îmbogățirea unui număr mic de negustori și de proprietari de velnițe.

Dimensiunile conflictului

Cu scopul de a menține ordinea în zilele de iarmaroace și de a nu mai permite repetarea tulburărilor de ordine publică în țară, Constantin-Vodă Moruzi, prin actul de la 30 noiembrie 1780, interzice comercializarea horilcii care nu mai putea fi adusă din Polonia și din alte locuri străine [27, p.73-74]. După alte informații, decizia de a opri importul horilcii din Polonia a fost luată în toamna anului 1779 la insistența Adunării Obștești [13, p.136]. Interdicția lui Constantin Moruzi i-a determinat pe polonezi să facă mai multe demersuri pe lângă domnul Moldovei, pe lângă Poartă și curtea franceză, cele din Viena și Berlin, dar eforturile au fost zadarnice [28, p.366]. Într-o înștiințare datată cu 28 decembrie 1779, Saint-Priest îi comunica domnului Moldovei că regele francez i-a ordonat să intervină la Poartă pentru a ridica prohibiția. Diplomatul francez dorea să afle motivele personale care l-au determinat pe domn să instituie interdicția asupra importului horilcii și remarca că Polonia importă tradițional sare și vin din Țara Moldovei, dar în caz de escaladare a conflictului ar putea importa aceste produse din altă parte [29, p.229].

Întru-un memoriu detaliat, adresat polonilor, Constantin Moruzi și-a argumentat acțiunile prin mai multe raționamente de stat, infirmând anumite interese personale. Astfel, în urma interdicției în cauză, domnia pierde anual 30.000 de piaștri din cauza neîncasării plăților vamale pentru horilca poloneză. De asemenea, negustorii din Moldova și o parte din vameși i-au propus domnului să dubleze taxele vamale pentru horilca importată numai să lase liber comerțul cu acest produs. Domnul rămâne ferm pe poziția sa și explică că a trebuit să ia această decizie deoarece horilca „minează pe țăran, îl face cu totul incapabil de lucru, îl aduce a fi leneș și în sfârșit calic și apoi pentru a apăra de concurență producția velnițelor din țară” [30, p.329-333; 29, p.518-522]. Conte polonez V.Dzieduszycki* a remarcat de mai multe ori că Polonia nu a luat măsuri asemănătoare împotriva Moldovei și se întreba retoric dacă situația țăranilor moldoveni va fi mai bună când se vor îmbăta cu rachiu moldovenesc decât dacă s-ar îmbăta cu horilcă poloneză [29, p.522-526].

Constantin Moruzi s-a opus chiar și tranzitării pe teritoriul țării a horilcii poloneze, a refuzat să anuleze interdicția chiar și atunci când i s-a propus să i se procure toată sarea din magazii cu bani gheață în schimbul permisiunii de a efectua un singur transport de horilcă [31, p.227].

Ne exprimăm părerea că Constantin Moruzi s-a condus în primul rând de rațiuni protecționiste, menajând producătorii de alcool autohtoni. Velnițele numeroase, înființate în special de boieri și negustori, aveau nevoie de o piață sigură de desfacere a produselor. C.Moruzi menționa în memoriul său despre faptul că boierii i-au cerut prin anaforă prohibirea. În același timp, contele V.Dzieduszycki îl asigură pe domn că întreprinderile moldovenești de rachiu pot ființa și în timpul libertății comerțului [29, p.522-526]. La 10 decembrie 1781 sultanul a emis un firman, prin care i se recomanda lui Moruzi să nu pună piedici comerțului polon și să ocrotească negustorii poloni. Dar, decizia domnului a rămas neschimbată [31, p.229].

Interdicția lui C.Moruzi a lovit simțitor interesele economice ale Republicii, diminuând în mare parte veniturile ei financiare în urma comercializării horilcii [31, p.225]. În Polonia, după prima împărțire teritorială, s-a înregistrat o scădere majoră a prețurilor la produsele cerealiere. Fenomenul a fost cauzat de recolta destul de mare și de pierderea unor cumpărători principali, Rusia și Turcia, care terminase ostilitățile și nu simțeau

* Contele Walerian (Walery) Wiktoryn Dzieduszycki (1754-1832) a militat pentru integritatea statului polon. Dispunea de întinse proprietăți funciare în Podolia, în anul 1785 a navigat pe Nistru, intenționând să exporte pe viitor cereale pe această arteră fluvială.

necesitatea de a procura mari cantități de producții cerealiere. Cea mai nemulțumită pătură socială s-a dovedit a fi șleahta, care pierduse venituri importante mai ales către anul 1779, când s-a lansat interdicția domnului moldovean. Către acest an în Podolia șleahta, neavând posibilitatea de a exporta cerealele, a recurs la transformarea producției cerealiere în horilcă care până atunci își găsea piață de desfacere în Moldova [3, p.127]. Poverne, producătoare de horilcă în Polonia, erau într-un număr destul de mare; numai în Podolia către anul 1799 erau atestate 445 de velnițe [32, p.458]. În Lvov la finele secolului al XVIII-lea funcționau manufacturi de producere a horilcii și lichiorului. În Galiția de est ramura de bază a economiei era cea de producere a băuturilor alcoolice; în anul 1772 cârciumile de aici aduceau 80% din venitul moșiilor feudale [32, p.460].

Consecințele acestei situații s-au resimțit și pe plan internațional. Poarta este îngrijorată de faptul că aprovizionarea Constantinopolului cu cereale devine precară din cauza că velnițele consumă o cantitate însemnată de cereale [33, p.1154]. În ianuarie 1782 sultanul, manifestându-și îngrijorarea pentru faptul că multe grâne sunt putrezite de către „iubitori de rău folos” pentru a face un „fel de rachiou ce se numește horilcă”, printr-un firman special poruncește domnului Moldovei să nu se mai audă „că se lucrează sau se neguțitorește prin taină sau vederat horilcă în pământul Moldovei” și să se țină evidența strictă a producției de cereale [34, p.308-311]. Interdicțiile sultanului au mai fost repetate în anii 1784-1785 și 1792 [13, p.139]. La 24 noiembrie 1782, Alexandru Mavrocordat a interzis să se mai țină crășme și băuturi la sate, deoarece sărăcea țaranii. Interdicția sultanului, confirmată de domnul Țării Moldovei, nu a rezolvat problema aprovizionării Constantinopolului, populația căruia a suferit de foame în iarna 1782-1783 [35, p.38]. În anul 1783, din cauza foametei, domnul a interzis prelucrarea cerealelor la velnițe în Moldova [13, p.140]. În anafora boierilor din iunie 1783, adresată lui Alexandru Mavrocordat, se specifica că, deși Alexandru Moruzi poruncise ca nimeni să nu vândă grâul la velnițe, ci numai mei, porumb, secară și grâul stricat, locuitorii, oferindu-li-se un preț mai bun, nu doar că și-au vândut la velnițe secara, meiul și porumbul, dar mai și „turnau apă înadins prin gropile de grâu de se strica și putrezea”, iar mai apoi îl vindeau la velnițe, provocând foamete și imposibilitatea de a trimite cantitățile cerute la Poartă [13, p.140; 35, p.38; 14, p.263-264]. În anafora se mai menționa că horilca nu este necesară omului în genere și înainte de a fi adusă din Polonia în Țara Moldovei se producea „rachiou din perje, prune, tescovine și drojdie de vin (...) rachierii și butcarii făcând în căldările lor prin ogeaguri rachiou îndeajuns pentru îndestularea norodului”. Adunarea insista pe lângă domn ca ispravnicii de ținut să risipească toate velnițele, „ca să se dezrădăcineze cu totul o răutate ca aceasta din pământul nostru” [36, p.453-455]. În document se specifica faptul că sub domnia lui Constantin Moruzi numărul căldărilor din velnițele Țării Moldovei se ridica la 800 și la aceste velnițe erau prelucrate în termen de opt luni 120.000 chile de Galați, dar capacitatea anuală de prelucrare putea ajunge la 360.000 chile de Galați de cereale*. Recolta anuală a țării la cereale nu putea depăși 360.000 chile de Galați, adică întreaga producție de pâine ce se exporta putea fi prelucrată numai de velnițe [13, p.137].

Situația creată în jurul fabricării alcoolului era destul de tensionată. Astfel, dacă în luna iunie în anafora boierilor se cerea distrugerea velnițelor, atunci la 3 iulie același an Alexandru Mavrocordat, domnul Țării Moldovei, porunca marilor boieri ai divanului să decidă posibilitatea de a se permite construirea de velnițe în țară. Domnul țării remarcă faptul că i se jeluisse „o samă din lăcuitori, cerând voie să se facă velnițe, apoi osebii alții din lăcuitori, carii sint din parte ce se află lipse de pâine, iarăși ni-au jeluît, rugându-se ca să nu să dea voie de făcut velnițe, pentru că ei au lipse de pâine, și cu stricăciune pâinii la velnițe vor ave și mai multă lipsă de pâine” [37, p.157]. Totuși, importurile de băuturi alcoolice tari din Polonia au continuat. La 3 mai 1794 negustorii evrei din Movilău Berc Ianchilovici, Gherșc Davâdovici și Haim Leibovici au adus în țară 14 butoaie de „vinars” în valoare de 3600 ruble (6000 piaștri) [38, p.568].

În cele din urmă, domnia a înclinat mai mult spre interzicerea fabricării horilcii. Drept dovadă ne servește faptul că în ponturile 20 și 23 ale vămii de la 1 ianuarie 1796 dintre băuturile alcoolice fabricate în țară sunt menționate numai anasonul și rachiul, pentru care cumpărătorii achitau o taxă de 3 lei la cantitatea cumpărată de 100 de lei**.

Adunarea oamenilor în cârciumi era periculoasă în timpul izbucnirii unor epidemii de ciumă [39, p.96-97, 100-101, 112]. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, epidemiile de ciumă au prezentat un pericol aproape permanent pentru sănătatea și viața locuitorilor din Țara Moldovei. Aceste epidemii au variat în intensitatea

* O chilă de Galați era echivalentă cu: a) 240 ocale (308 kg) dacă se socotea cu dimerlia de 12 ocale; b) 220 ocale (282 kg) dacă se socotea cu dimerlia de 11 ocale; c) 2 merțe (1 merțe = 154 kg); d) 20 dimerlii (1 dimerlie = 14 – 15 kg).

** Arhivele Naționale ale României – Iași. Fond documente. Pachet XXV, doc. 21.

lor în anii 1758-1761, 1763, 1770, 1771, 1784 [39, p.140]. Interzicerea de către Alexandru Mavrocordat de a mai ține crășme pe la sate poate fi explicată parțial și prin rațiuni de ordin epidemiologic, care, la rândul lor, contribuiau în mod cert la menținerea vitalității contribuabililor din țară.

Restrângerea industriei și a pieței de desfacere a horilcii în Moldova a alarmat serios partea polonă. În luna mai a anului 1783 contele polonez V.Dzieduszycki sosește în Moldova pentru a accepta acordul domniei de a livra pâinea și meiul și de a restabili comerțul liber cu horilcă. Cu puțin timp înainte de sosirea sa, V.Dzieduszycki, ca reprezentant al regelui Poloniei, sprijinea plângerile nobililor din Podolia, înaintând și un memoriu în care își exprima dorința ca Poarta să-l oblige pe C.Moruzi să ridice restricția importului de horilcă [30, p.328-329]. Însă, domnul nu a permis restabilirea importului horilcii din Polonia, deoarece acest lucru era interzis de firman [38, p.225]. În luna mai a aceluiași an câțiva ofițeri poloni împreună cu contele Șinevski s-au adresat domnului Moldovei cu întrebarea dacă pot aduce ca mai înainte horilcă poloneză în țară. Domnul a răspuns că ar permite, deoarece în acest caz ar avea și domnia venituri suplimentare, dar deocamdată interdicția se păstrează în conformitate cu firmanul Porții [38, p.241-242].

Într-o corespondență a lui I.Bulgakov, datată cu 15/26 august 1783 și adresată lui I.I. Severin, se specifică că domnul Moldovei C.Moruzi absolut neîntemeiat refuză de a permite importul horilcii din Polonia, deoarece ar beneficia și el personal în urma acestui comerț. Același I.Bulgakov este de părere că Moruzi păstrează interdicția în cauză pentru că vroia să-și vândă vinul și vodca sa [38, p.247]. În opinia noastră, aprecierea dată este destul de semnificativă, deoarece reiese că domnul Moldovei într-un astfel de mod tindea nu atât să îndeplinească firmanul de interdicție emis de sultan cât să promoveze o politică de protecționism și de apărare a intereselor producătorilor pământeni. De altfel, promovarea unei astfel de politici în condițiile exercitării monopolului otoman era un lucru destul de dificil, dar nu și irealizabil.

I.I. Severin accentuează de câteva ori poziția contradictorie luată de domnie, dar în același timp declară că ar fi mulțumit dacă în locul horilcii poloneze votca rusească și-ar găsi piață de desfacere în Moldova. Astfel, un banal conflict comercial a căpătat treptat o coloratură diplomatică și politică, fiind vizate interesele economice ale Țării Moldovei, Poloniei, Rusiei și Porții.

În circumstanțele create, interdicția sultanului uneori era totuși încălcată de domnie. Astfel, Alexandru Mavrocordat a permis o mustrare din partea Porții pentru că a permis importul horilcii din Polonia, uitând astfel de prohibire [38, p.248; 40, p.93]. De facto, interzicerea importului horilcii poloneze, instituită de Constantin Moruzi, s-a păstrat până în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti (1786-1788) [31, p.225; 41, p.52].

Concluzii

Raporturile economice moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în afară de conținutul lor tradițional, au cunoscut și perioade mai încordate, cauzate atât de circumstanțele politice ale epocii, cât și de interesele economice ale ambelor părți. Statutul juridic specific al Țării Moldovei, exercitarea monopolului economic otoman, războaiele dintre ruși și turci constituie principalii factori care au influențat comerțul extern al Principatului. Pe de altă parte, anarhia șleahței și împărțirile teritoriale ale Republicii Nobiliare au creat dificultăți serioase pentru exportul polonez. Anume în aceste împrejurări nefaste s-au derulat mai multe conflicte, litigii în cadrul raporturilor economice moldo-polone.

Unele dintre aceste conflicte aveau, în aparență, motivații protecționiste, care, la rândul lor, în Țara Moldovei erau greu de realizat în condițiile exercitării monopolului otoman și a regimului de prohibire a unor mărfuri și produse. Serioase prejudicii erau aduse schimburilor comerciale de abuzurile funcționarilor și militarilor de la frontieră. Mai adăugăm aici și anarhia generală a șleahței polone care nu respecta nicio regulă a comerțului.

Conflictul cauzat de prohibirea horilcii a fost rezultatul intercalării unor factori obiectivi de ordin intern și extern. Dintre cei interni, la etapa incipientă, au fost dezvoltarea industriei alcoolului în țară și necesitatea înlăturării concurenței din afară, promovarea unei politici protecționiste, grija domniei pentru prezența în țară a unor brațe de muncă sănătoase și a contribuabililor pasibili de plata impozitelor. La factorii externi se atribuie cointeresarea Porții în aprovizionarea capitalei imperiale cu cantitatea necesară de grâne, tenacitatea autorităților poloneze în privința pătrunderii pe piața Țării Moldovei cu produse alcoolice, implicarea în conflict a diplomaților de la curțile din Viena, Paris și Moscova. În consecință, un banal litigiu comercial s-a transformat în obiect de discuție în cele mai înalte cercuri diplomatice. În linii generale, „litigiul horilcii” nu a diminuat cu mult raporturile economice moldo-polone în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fenomen explicat prin prezența producției autohtone și prin importul horilcii produse în spațiul polonez prin contrabandă.

Referințe:

1. IORGA, N. *Negoțul și Meșteșugurile în trecutul românesc*. București: „Minerva”, Institutul de arte grafice și editură, 1906. 263 p.
2. BĂLAN, T. *Emigranții poloni în Bucovina și Moldova în secolul al XIX-lea. Extras din volumul omagial „Lui Dimitrie Marmeliuc”*. Cernăuți: Tiparul „Glasul Bucovinei”, fără an de ediție (19..). 25 p.
3. CIOBANU, Ven. Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în secolul al XVIII-lea. În: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol*, tomul VIII. Iași, 1971, p.119-144.
4. MIHORDEA, V. Raporturile lui Ioan-Vodă Callimachi cu Poloniei (1758-1761). În: *Revista Istorică*, Anul al XXIII-lea, Octombrie-December, nr.10-12. Vălenii de Munte: Datina Românească, 1937, p.353-371.
5. DRAGNEV, D., COSTIN, P. Organizarea sistemului vamal în Moldova în sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea. În: *Revista de istorie a Moldovei*, 2007, nr.4, p.114-122.
6. IORGA, N. *Documente privitoare la familia Callimachi*. Vol. II. București: Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1903, XXXVIII. 773 p.
7. GUMENĂI, I. *Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806*. Chișinău: Civitas, 2002. 296 p.
8. IORGA, N. *Știri despre veacul al XVIII-lea în Țerile noastre după corespondențe diplomatice străine*. Vol.II (1750-1812). București: Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, 1910. 72 p.
9. *Documente privitoare la istoria românilor. Urmare la colecțiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki*. Supliment I. Vol.I, 1518-1780. Documente culese din diferite publicațiuni și din Biblioteca Națională din Paris de G.Tocilescu, din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu. Publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice și ale Academiei Române. București, 1886. 1003 p.
10. DUZINCHEVICI, Gh. *Documente din arhivele polone relative la istoria românilor (sec. XVI-XIX)*. Vălenii de Munte: Datina Românească, 1935. 47 p.
11. TUFESCU, V. Târgușoarele din Moldova și importanța lor economică. În: *Buletinul Societății Regale Române de Geografie*, tomul LIX. București, 1941, p.91-141.
12. DUZINCHEVICI, Gh. O încălcare de graniță a Moldovei în 1766 pricinuită de 2 Evrei din Polonia refugiați în Moldova. În: *Revista Critică*, Anul 12, nr.4, oct.-dec. Tipografia „BRAVO”, 1938, p.217-221.
13. GONȚA, A.I. Începutul industriei alcoolului în Moldova feudală. În: *Studii de istorie medievală*. Texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan Gorovei cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu. Iași: Dosofoei, 1998, p.133-146.
14. *Izvoare și mărturii privitoare la evreii din România*. Volum întocmit de L.Benjamin, M.Spielman, S.Stanciu. Vol.II, partea 2. București, Editura Hasefer, 1990. 562 p.
15. IORGA, N. *Istoria industriilor la români*. București (Vălenii de Munte): Tiparul așezământului tipografic „Datina Românească”, 1927. IX + 226 p., il.
16. GIURESCU C.C. *Contribuțiuni la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV - începutul secolului XIX*. București: Editura Științifică, 1973. 266 p. + 22 p. il.
17. MURARIU, I. Pomicultura și legumicultura în Moldova secolului XVIII și începutul secolului XIX. În: *Cercetări Agronomice în Moldova. Rezultate - Recomandări*, XXII, vol.1(85). Iași, 1989, p.145-149.
18. MURARIU, I. Iarmaroace și târguri săptămânale în Moldova (1774–1832). În: „*Hierasus*”, *Muzeul de Istorie Botoșani*, Anuar, Botoșani, 1981, nr.4, p.137-145.
19. IORGA, N. *Studii și documente cu privire la istoria românilor / Cărți domnești, zapise și răvașe*. Vol. VI. Partea II. București: Editura Ministerului de Instrucție Publică, Supliment grafic I. V. Socec, 1904. 661 p.
20. IORGA, N. *Istoria românilor în chipuri și icoane*. București: Humanitas, 1992. 277 p.
21. BĂLAN, T. *Documente bucovinene*. Vol.VI (1760-1833). București: Editura Mitropoliei Bucovinei, 1942. 504 p.
22. IORGA, N. *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române. Extras din „Economia Națională”*. București: Institutul de Arte Grafice Eminescu, 1900. 184 p.
23. ARAPU, V. Litigiul horilcii în raporturile economice moldo-polone (A doua jumătate a secolului al XVIII-lea). În: *Conferința științifică internațională cu genericul „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere”*. Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. Vol.II. Chișinău: CEP USM, 2006, p.21-22.
24. *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului. Publicate cu un studiu introductiv de Aurel V. Sava*. București: Institutul de Istorie Națională, 1944. 562 p.
25. *Din tezaurul documentar sucevean. Catalog de documente (1393–1849)*. București: Textul executat la I. P. „13 Decembrie”, 1983. 746 p.
26. CODRESCU, T. *Uricaru sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*. Vol.XVI. Iași: Tipografia Buciumului Român, 1891. 455 p. +XV.
27. IORGA, N. *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București: Tiparul Românesc, 1925. 210 p.
28. *Documente privitoare la Istoria Românilor, culese de Eudoxiu Hurmuzaki*. Vol.VII (1750-1818). București: Stabilimentul în Arte Grafice Socecu, Sander & Teclu, 1876. 585 p.

29. FILITTTI, I.C., *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France (1728-1810)*. București: Imprimerie „Professionnelle”, Demètre C. Ionesco, 1915. XVI + 548 p.
30. URECHIA, V.A. *Istoria Românilor. Curs făcut la Facultatea de Litere din București după documente inedite. Seria 1786-1800*. Tomul II al seriei. București: Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1892. 560 p.
31. DUZINCHEVICI, Gh. Contribuții la istoria legăturilor comerciale româno-polone în secolul al XVIII-lea. În: *Revista Istorică*, anul XXI, nr.7-9 (iulie-septembrie). Vălenii de Munte: Tipografia „Datina Românească”, 1935, p.225-239.
32. *История Украинской ССР* / Под ред. Ю.Ю. Кондуфора. Том 3. Киев: Наукова Думка, 1983. 719 с.
33. ȚIGHILIU, I. Dunărea și pax otomanica în secolele XVI–XVIII. În: *Revista istorică (Serie nouă)*, Tom. V, 1994, nr.11-12, p.1149-1156.
34. CODRESCU, T. *Uricaru sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*. Vol.XX. Iași: Tipografia Buciumului Român, 1892. 418 p.
35. CONSTANTINESCU, I. Evenimentul meteorologic, agricultura și societatea românească în „secolul fanariot”. În: *Studii și materiale de istorie medie*. Vol.XI. „Evul mediu românesc. O nouă abordare”. București: Editura Academiei Române, 1992, p.21-62.
36. CODRESCU, T. *Uricariul sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*. Vol.IV. Iași: Tipografia Buciumului Român, 1857. 471 p.
37. *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1775-1786) /Cărți domnești și zapise/ Colecția Moldova în epoca feudalismului*. Vol.X. Volum realizat de: Larisa Svetlicinâi, Demir Dragnev, Eugenia Bociarov. Coordonator: Demir Dragnev. Chișinău: Civitas, 2005. 319 p.
38. *Documente privind istoria României, Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki (Serie nouă), Rapoartele consulare ruse (1770–1796)*. Vol.I. Din „Arhiva Politică Externă a Rusiei”, Moscova. Sub îngrijirea acad. A.Oțetea. București: Ediția Academiei Române, 1962. 484 p.
39. SAMARIAN, P.Gh. *Din epidemiologia trecutului românesc. Ciurma*. București: Institutul de Arte Grafice E. Mărvan, 1932. 654 p.
40. КОКЫРЛА, П.С. *Социально-экономическое развитие молдавского города в конце XVIII–начале XIX вв.* Кишинёв: Штиинца, 1989. 152 с.
41. АРАПУ, В. Торговый спор между Молдавским княжеством и Речи Посполитой из-за запрета на импорт польской горилки (вторая половина XVIII в.). В: *Дев'ята міжнародна наукова конференція: „Історія торгівлі, податків та мита*. Тези доповідей. 29–30 жовтня 2015 р. Дніпропетровськ, Київ 2015, с.50-52.

Prezentat la 21.11.2016